

Sápy Szilvia

A hagyomány szerinti diktáló jelene¹

2002 júliusa és 2003 szeptembere között *Sápy Szilvia zenetanár (Földes), etnográfus.* gyűjtőúton vettem részt a Szatmári Református Egyházmegye területén. Felkerestem azokat a falvakat, ahol az ének-diktálás hagyománya még élő gyakorlat, és személyesen találkoztam azokkal az emberekkel, akik diktálással foglalkoznak. Ottlétem során átfogó képet kaphattam a diktálók tevékenységéről, jellemző vonásairól, jelenkori helyzetéről. A beszélgetéseket magnószalagra rögzítettem. Ennek anyagát mutatja be az alábbi közlés, természetesen az írott forma lehetőségeihez mérten, hiszen az egyénekre jellemző beszédstílus, hanghordozás, gesztikuláció nem adható vissza tökéletes formában.

Gyűjtő: — Hány éves korában diktált először nyilvánosan?

Diktáló: — Tíz éves nem voltam, már akkor az iskolaigazgató, hát Dávid József volt akkor, már az diktáltatott abba az időbe az iskolába, a temetésen. Úgyhogy már 1943–44-ben már temetésen kellett diktálni.²

— Gyermekkoromba a temetőbe mentünk a kántorral. (...) A kántor ment elől a tiszteletes úrral, Szalay Pál református lelkész volt akkor itten, 50 évig szolgált Szatmárcsekébe. És akkor azok mentek elől, a gyerekek meg utánok. A gyerekeknek sorba kellett diktálni, megmondta, hogy melyik ének kinek. És akkor a kántorral ott kellett állni, mindenkinek énekelni, és figyelte, hogy ki nem énekel, akkor majd másnap oszt megfenyítette, nem úgy mint most, hogy a gyereket nem fenyítik.³

— Én kezdtem a diktálást, 10 éves voltam. Abban az időben az istentiszteleten, mivel énekeskönyv kevés volt, tehát diktálás után volt az éneklés. (...) és akkor, mint surmók gyermek, a temetésen is mán részt vettem diktálni.⁴

— Ó, hát mán 10 éves koromban hallottam a diktálást. Az öregek, Orosz Menyhárt bácsi, akkor a vót a diktáló, akkor Nagy Károly bácsi után a fia Nagy Miklós, utána Rudi bátyám diktált. No az úgy jött akkor, verrasztó volt (...) oszt nem vót, aki diktáljon, mondom, hát én megpróbálok (...), hát aszonták, még jobban tudom mint Rudi bátyánk. A temetésen meg Magos Bálint, a diktált. Ugyi nekem nem vót könyvem se

¹ A jelen közlés a Debreceni Egyetem néprajz szakán írt szakdolgozat egyik fejezete, az önálló közlés céljára némileg módosított változatban.

² Csoma Gyula, Szatmárcseke (D03-X/A)

³ Sarkadi Lajos, Szatmárcseke (D03-IX/B)

⁴ Szórádi Gáspár, Szamossályi (D02-II/B)

(diktálókönyv), oszt hát nem jött Bálint. (...) Na majd oszt úgy mentünk el Bálinthoz, oszt ideadta a könyvet, akkor oszt diktáltam a temetésen. Akkor én már 60 éves voltam.⁵

— Mán 20 éves koromba én is mondtam, csak hát akkor még sokan vótunk, osztán az idősebb embereknek én átengedtem. (...) Csak most mán az a baj, hogy most mán én is lefele megyek osztán.⁶

— Már úgy deres fejjel. Mer mír? Mert mindig voltak idősebbek, akik tartották, illetve hát jogot tartottak arra, hogy úk a mesterek.⁷

— Hát mán én is elég idős korban kezdtem, az is, amelyik meghalt, az öreg Farkas Károly. (...) Ha ő nem vót jelen, me mondom beteges vót, a lába fájt, hát akkor én csináltam.⁸

— Én már a református egyház gondnoka vagyok két éve, és kihaltak már egyrészt azok az emberek, akik a korábbi években diktáltak, másrészt előregedtek, ritkábban járnak temetésre, harmadsorba meg, hogy minden dologba, ebbe is meg kellett frissülni, éppen ezért megkértünk egy presbiter testvérünket, aki elvállalta ugyan a diktálást a temetésnél, de mivel nagyon sok elfoglaltsága van, úgy éreztem, hogy ide is be kell segíteni. (...) Bár gondolom, hogy meg tudná tiszteletes úr is csinálni, hogy ő vezesse le az egész temetési szertartást, de azért nagyon jó neki besegíteni ...⁹

— 1962. április 6-án (20 éves korában) diktáltam legelőbb, akkor kaptam ezt a könyvet (diktálókönyv) egy öreg bácsitól, Veres Laci bácsitól. (...) A nagybátyját temették akkor, hát rokon vót, mán neki nagybátyja vót, és megkért, hogy diktáljak. És mikor oszt a temetésnek vége lett, vissza akartam adni a könyvet, azt mondta, hogy ne adjam vissza, hanem folytassam tovább. Az öreg tiszteletes úr még akkor Király János vót, azt mondta, hogy ne add vissza Lacinak, mer aszongya ő mán kiöregedett, aszongya, folytasd. Azóta folytattam.¹⁰

A diktálót „száraz kántornak” is nevezik, ami annyit jelent, hogy nem tanulta a mesterségét, csak „lopta”. A tehetsége utat tört magának anélkül, hogy valamilyen képzésben részt vett volna. Ennyi azonban elegendő volt ahhoz, hogy a zsoltárokat és a dicséreteket elsajátítsa. A dallamokat egyrészt a vallásórán, másrészt a faluban élő „régii öregektől” tanulta.

⁵ Németh Kiss Károly, Tyukod (D02-III/B)

⁶ Veres János, Nagyecsed (D02-VI/A)

⁷ Lizák Gyula, Győrtelek (D02-I/A)

⁸ Kerekes Zoltán, Szamosangyalos (D02-II/B)

⁹ Varjas Béla, Tyukod (D02-IV/A)

¹⁰ Nagy Bertalan, Zsarolyán (D02-IV/A)

Gyűjtő: — Milyen adottságokkal kell rendelkeznie egy diktálónak?

Diktáló: — Legfontosabb, hogy hangja legyen és ismerje az énekeket, hogy, mer azt az éneket, azt vezetni kell. Az én számból még nem vett olyan éneket senki, hogy nahát félre ment vóna. Akár temetésen, akár istentiszteleten. Énekelni tudni kéne, ismerni kéne a hangot. Mer hiába vóna meg az adottság arra, hogy diktáljon, ha nem tudja elkezdni azt az éneket. Vagy nem tudja vezetni. (...) Értelmesen kell azt a szöveget végig mondani, másképpen az nem mehet, ha nem tudja értelmesen mondani, és elég hangosan, hogy meghallják, mindenki, aki kíséri kifele a halottat a temetőbe az úton végig.¹¹

— Abban az időben a tanító választotta ki a gyerekeket, kinek milyen vót a hangja és az értelme. (...) Templomi értelmes diktálásáért jutalomkönyvet is kaptam.¹²

Diktáló felesége: — Az eget karmolta, olyan hangja vót.

Lekipásztor: — Még meg jó érzéke van ahhoz, hogy hangsúllyal énekeljen. Hangsúlyosan diktál.

Diktáló felesége: — Mindig énekel, napközbe is ű csak énekel, még oltába [alvás közben, a *Közreadó*] is hányszor, de nem szólok neki, ébren vagyok, de nem szólok neki.¹³

Diktáló: — Tudja hangsúlyozni az éneket, meg tudja a dallamát. Mer nem mindegy, hogy hogy diktálja, mer akkor a népnek a szájába kell adni.¹⁴

— Anyai ágról volt egy édes unokatestvérem, Simon János. Őneki is jó hangja volt. Ha én nem voltam, távol voltam, akkor az énekeskönyvet odaadtam, és akkor ő diktált. De mindég az volt, hogy hát azt szokták mondani, hogy nem megy a szór a selyemmel, így fejezzem ki magamat, a hangnem és a kiejtés között nagy volt az eltérés.¹⁵

Lekipásztor: — Van egy másik diktáló a faluban, aki most nem tud itt lenni, ő a másik Béla bácsi mellett, ő egy dadogós ember, de amikor diktálni kell, meg énekelni, akkor egyszer sem dadog.¹⁶

Diktáló: — ... Aki meri csinálja, mert hiába van itt akarmennyi ember, nem meri, nem mer odaállni, hogy tessék már, elmondom magyarul, értelemszerűen. Nem mindegy, hogy ki mondja. Mán megítélésem szerint, mert lehet így is, úgy is. De hogyha elmondja értelemszerűen, magyarul, hallható szóval, annak van valami hatása. Sok visszajelzés is volt olyan, annyi üdvözlőlapot meg gratulációt kaptam, hogy nem is igaz. Hát mi temetés volt igaz, tetszik tudni, több száz ember! Temettük itt a Béla kis-

¹¹ Nagy Bertalan, Zsarolyán (D02-IV/B)

¹² Szórádi Gáspár, Szamossályi (D02-II/B)

¹³ Kovács Andrásné, Johanna néni; Csúri Lajos lekipásztor, Kisszekeres (D02-V/A)

¹⁴ Németh Kiss Károly, Tyukod (D02-III/B)

¹⁵ Szórádi Gáspár, Szamossályi (D02-II/B)

¹⁶ Lakatos Illés, Tyukod (D02-IV/A)

lányát, 18 éves volt, egy baleset áldozata, több száz ember volt itten a környező munkahelyekről. (...) Meg a gyermek iskolába járt még Fehérgyarmatra. (...) Annyi elismerő akarmit kaptam. De nem is mondom. Miért is mondjam, felesleges.¹⁷

— Nehéz a nép elibe kiállni és kiabálni, szóval nekem megyen, annak dacára, hogy egy fogam sincsen.¹⁸

— Hát apám például sose diktált, pedig nagyon jó, jobb hangja vót, mint nekem, meg jobban is tudta, de nem mert belefogni.¹⁹

— Nyugodtnak kell lenni, ha ideges, akkor vége. Nyugodtnak kell lenni, ha nem nyugodt, akkor vége. Én is vótam úgy, hogy néztem körül, hogy, Istenem, mi lesz most.²⁰

— Nagyszekeresen, Kisszekeresen, mindkét községben kántoroskodtam ez év elejéig, de megmondtam ott is, hogy nem csinálom. Most már úgy vagyok vele, hogy elsírom magam.²¹

— Az is fontos, ha valaki meri vállalni ezt, hogy kiáll és diktál és kántorkodik, hogy el ne érzékenyüljön. Mert mindnyájan emberek vagyunk, s egyszerre közelebbi jó barátot kell hogy temessünk, vagy pedig olyan eset, hogy megrázza, megrendíti az embert, s nem szabad, hogy elfogódjon az ember, mer akkor nem azt mondják, hogy nem tudta, vagy elfogódott a kántor, hanem azt mondják, hogy belesült az énekbe a kántor. Pedig hát az is csak ember, abba is szív van. S nagyon sok esetben nekem is össze kellett a fogam szorítani, hogy ez tovább menjen. Mer akkor az ének befulladás marad, nincs diktálás, az összegyűlt tömeg várja, hogy mikor mondja tovább.²²

Amikor a diktáló a temetésen vagy a virrasztóban diktál, megváltozik a hanghordozása. Sajátos hangszíne a sírásra jellemző átéltség kezdeti fokozatát képviseli, illetve a sírás és a köznapi beszéd közötti átmeneti állapotot jeleníti meg. A diktálónak törekednie kell arra, hogy a két megnyilvánulási formát egyensúlyban tartsa. Ha a hétköznapi beszédstílus irányába tolódik el a kifejezés, részvéttelenné válhat. Ha azonban elveszíti önuralmát, és sírva fakad, nem képes ellátni az irányító szerepét. Legtöbbször ezért nem vállalják a közeli hozzátartozók, családtagok diktálását. Kivételes esetek azonban mindig előfordulnak.

¹⁷ Lizák Gyula, Győrtelek (D02-I/A)

¹⁸ Kerekes Zoltán, Szamosangyalos (D02-II/B)

¹⁹ Veres János, Nagyecséd (D02-VI/A)

²⁰ Kovács András (Endre bácsi), Kisszekerés (D02-V/A)

²¹ Nagy Bertalan, Zsarolyán (D02-IV/A)

²² Paládi Zsigmond, Tiszacsécsé (D03-VIII/B)

Gyűjtő: — Diktált-e családtagok, hozzátartozók temetésén?

Diktáló: — Hát sajnos anyósomat nekem kellett diktálni, sógoromat, sógornőmet nekem kellett eldiktálni, a feleségemnek a nagybátyját a múlt évben nekem kellett eldiktálni.²³

Diktáló felesége: — Elment Ricsére is, nagyon sok temetésen vótunk. Nagy a család, nagy a rokonság, és akkor lelkem, ha nem vót, aki kezdje az éneket, ránéztek, és kezdte. Meg akármerre, melyik faluba ment. (...) Még Borzován úgy is vót, hogy a temetés majdnem félbe maradt, mert a beteg meghagyta Endrének, hogy ha meghalok, ezt az éneket diktáld. És a tiszteletes úr nem akarta hagyni. Na aszongya Endre, akkor tessék, én közéallok a gyülekezetnek, semmi közöm hozzá tovább. (...) Mán a pap rimánkodott, had temessen, azt mondta a felesége is. Akkor nem temetünk tovább, félbe marad minden. Akkor, na most már tessék Endre bácsi. Behítta a tiszteletes úr, tessék most már, ahogy elgondolta. Így vót.²⁴

— A saját testvéréném, most október 28-án lesz 2 éve, hogy eltemettük, az azt mondta nekem mindig, hogy az ő temetésén nekem kell diktálni, hát teljesítettem is, de nehéz vót nagyon. (...) Mán a feleségem testvérenek a férjét is mikor temettük, meg utána a testvérét a feleségemnek, ott is én énekeltem, de mikor az éneket befejeztük, odaálltam a koporsó mellé. De nem jó, nehéz nagyon.²⁵

Az énekek diktálása fokozott figyelmet kíván a diktálótól. A sorok közötti szünet ugyanis megnehezíti az éneklést. A diktálónak vissza kell emlékeznie az előző sor záró hangjára, s pontosan kell indítania a következő sor kezdőhangját. A hangtálalási biztonság itt alapvető követelmény. A diktálók közül többen egyedül végzik a diktálást és az énekkezdést. A hibalehetőségek elkerülése miatt azonban előfordul, hogy a diktáló mellett van egy énekkezdő is, aki intonál és segíti az éneklést.

Gyűjtő: — Énekkezdő segítségével diktál, vagy egyedül?

Diktáló: — Én ezt diktálom és kezdem is. Én nem tartottam nehéznek a diktálást soha, csak nehezebb, ha az éneket kezdeni is kell, mer szuszszanásnyi idő sincs, ugyi, vége az éneknek, akkor kezdeni kell tovább. Én ezt így csinálom mán évtizedeken keresztül.²⁶

Lelkipásztor: — Aki diktál, annak éneket is kell vezetni.”

Diktáló: — Há igen, de vót, aki diktált külön, az éneket meg más kezdte. Mer igen sokan tudtak diktálni, és sok jó énekes vót a faluba. Úgy köny-

²³ Kerekes Zoltán, Szamosangyalos (D02-II/B)

²⁴ Kovács Andrásné (Johanna néni), Kisszekeres (D02-V/A)

²⁵ Nagy Bertalan, Zsarolyán (D02IV/B)

²⁶ Nagy Bertalan, Zsarolyán (D02-IV/B)

nyebb. Én eldiktálom, az meg mindjárt kezdte az éneket. Minthogy én diktáljam is meg kezdjem is.²⁷

— A kántorunkkal az utóbbi időben nagyon sokat együttműködtünk. Mert én diktáltam, ő kezdte az éneket. Mert irtó nehéz éneket kezdeni, ha valaki más diktál is. Mer utána, ha elmond egy sort, ugyi, ott más levegőt kell, hogy vegyen. De az éneknek meg más menni is kell. Nahát ő sajnos meghalt, utána vót egy másik, az is meghalt. Vót egy ilyen beugrós forma, az is meghalt. Na más van ennek a beugrósnak egy öccse, most a kezd. Annak is jó hangja van. Most a kezd.²⁸

A diktáló, amíg az egészségi állapota engedi, ellátja a feladatát. Amikor viszont a betegsége miatt már nem tud elmenni a temetésre és a virrasztásra, utódról kell gondoskodnia. Olyan embert kell kiválasztania, aki nemcsak rátermett, hanem „mozdítható” is, hiszen minden temetésen ott kell lennie, s ez a jelenkorban, az emberek elfoglaltsága miatt nehezen teljesíthető. Ha kiválasztotta a diktálásra alkalmas utódot, elhívja magához és rábízza a diktálókönyvet. A tudását fokozatosan adja át. Élete utolsó idejében már nem diktál, de jelen van a temetésen, és tanácsokkal látja el az utódját. Választása nem minden esetben egyezik a faluközösség vagy a gyülekezet elképzeléseivel. Ilyenkor a közösség elvárásaihoz kell igazodni, s a közösség a diktáló további tevékenységére is hatást gyakorolhat.

Gyűjtő: — A falu közössége beleszólhat abba, hogy ki lehet diktáló? Gyakorolnak kritikát?

Lelekipásztor: — Sz. Antal halála után N. István vette át a stafétát, a gyülekezet viszont nem N. Istvánt akarta, hanem Gyula bácsit. (...) Ha csak az egyik van jelen a temetésen, nincs probléma, de ha mindketten jelen vannak, sok probléma, konfliktus van.²⁹

Diktáló: — Rudi bátyánk nagyon is ragaszkodott hozzá, hogy ő diktáljon, úgy oszt még meg is vót sértődve. Ha mentünk, azt mondták, Kari diktáljon, ne te. Aszonták, nem te fogsz diktálni, Kari diktál. Mondtam, én nem (...) Nem, aszonták, te diktálj, hanem me Rudi bátyám elég sokszor már mellébeszél.³⁰

— Attila bátyánk írt mindenfélét, de oszt nem ment sehogy se persze. Hát azért van megsértődve, mer mondtam is neki, hát hunnan szedted ezt a sok marhaságot? Te se tudod, hát akkor én meg hunnan tudjam. Hát nem? Hát olyanokat diktált, hogy maga se tudta. Hányszor összetűztünk. Hát mondom, mit diktálsz? Normális vagy te egyáltalán? Ű a saját agyából írta, oszt akkor diktálta a temetésen. Oszt ő se tudta szerencsétlen.

²⁷ Lakatos Illés lelekipásztor, Németh Kiss Károly, Tyukod (D02-III/B)

²⁸ Kerekes Zoltán, Szamosangyalos (D02-II/B)

²⁹ (D*)

³⁰ Németh Kiss Károly, Tyukod (D02-III/B)

Mer abbul minden fajta énekből vót összeszedve. (...) Hát mondom ez az ősi ének, ami az őseinknek jó vót, annak a halottnak már mindegy mit mond, csak ezt kell itt ám, amit tud a nép.³¹

— Bulyáki Lajos, ez olyan vót, hogy nem szerette, ha beleszólnak. Ha el is tévesztette, szóltam neki, akkor az felállt, oszt ott hagyta. Mondom neked öcsém, azt mondja, hogyha én befogok két lovat, én hajtok, nem te, aszongya. Jól van bátyám, akkor tudomásul vettem.³²

— Meg vót, hogy a verrasztóban énekeltek. Akkor oszt megvitatták, hogy nem ebből a hangnemből kellett vóna, me nem jó vót, ugyi a rigi öregek, hát azok tudták, de most nincs, aki ..., hogy nem jól kezdted az éneket, annak nem a hangja. Akkor dalárdába jártak még abba az időbe az emberek, még a mi korunkba is. Hát itt két szőlamba is énekeltek. Baja Zoltán volt a kántortanító, a mán tudta messziről is, hogy nem jó vót. Hogy nem jól mondta az éneket. Azok az emberek már elhaltak.³³

Az énekdiktálás korábban nemcsak a temetésnek és a virrasztásnak, hanem a templomi istentiszteletnek is része volt. Az orgonával rendelkező gyülekezetekben az énekszakaszokat úgy diktálták, hogy a hangszert soronként leállították. Ez csak annyiban különbözött a megszokott gyakorlattól, hogy a gyülekezet orgonakisérettel énekelte. Az 1948-as énekeskönyv bevezetését követően az énekdiktálás fokozatosan megszűnt az istentiszteleten.

Gyűjtő: — Diktáltak korábban az istentiszteleten?

Diktáló: — Igen, igen. Amire én emlékszem, Szilveszter estéjén, akkor mindenképpen vót, de ha úgy jött alkalom, akkor is egy-egy éneket. Aki előttem mán diktálgatott, szegény, aki kántorkodott is, az valamikor ezt a dógot tette. Nagyon sokszor, korábban még vót nálunk a szokás, hogy Szilveszterkor tömött vót a templom, és nagyon sokan nem tudták az éneket, így diktálás után mondták.³⁴

Gyűjtő: — Diktált a virrasztón és a temetésen kívül más alkalmakon is?

Diktáló: — Valamikor sírásni mentünk, bort hoztak, há nem hoztak, mint most pályinkát. (...) Sokszor mondom nekik, há minek a, akkor még ugyi, kenyért, szalonnát vittek, oszt leültek, vót olyan ember, hogy ültek, oszt ettek, míg csinálták a sírt. Ott is szoktunk énekelni. Most is ott vótam, most jöttem haza fél kilenckor.³⁵

— Korábban a vót a szokás nálunk, hogy temetés után összehívták az ottlevőknek nagyobb részét, vagy akit csak úgy szóval értek, azokat meg szólították, hogy mán pedig gyere vissza a halottas házhoz. És ott leülve,

³¹ (D*)

³² Veres János, Nagyecséd (D02-VI/A)

³³ Németh Kiss Károly, Tyukod, (D02-III/B)

³⁴ Paládi Zsigmond, Tiszacsécsé (D03-VIII/B)

³⁵ Veres János, Nagyecséd (D-02VI/A)

az asztalra felpakolták, ami oda szükséges, ugye harapnivalót, innivalót. Egy kis idő után a kántor, a diktáns elkezdte mondani az éneket, diktálta. Többek közt én is már sok alkalomkor ott vótam, sőt mondom azt, hogy minden alkalomkor hívtok vagyok, akar szűkebb körbe, akar tágabb, de legtöbbször énekelünk. Egy-két éneket szoktunk mondani ott, abban a szűk családi körben is. Mer meghívtok a tiszteletes, a kántor. Sok esetben az az ének, hogy „Egyedüli reményem, óh Isten, csak te vagy”.³⁶

Lelekipásztor: — Elmentünk a kerekes-telepi (Debrecen) gyülekezetbe, gyülekezeti kirándulásra, és hogy mi a mi jellegzetességünk, falusi kis gyülekezetnek, Endre bátyja diktált az istentiszteleten. És akkor mi énekelünk és nagyon érdekes volt. Aztán, hogy volt 1999-ben a templomunk szentelése, a teljes helyreállítás, ott az 1921-es debreceni énekeskönyvből választottam egy éneket, az megvan Endre bátyjának, és azt diktálta Endre bátyja és énekelte az ünnepi gyülekezet. De az is nagyon szép volt. És esküvőn is diktált már. Úgy, hogy családdhoz tartozó férjhez ment, és akkor diktált Endre bátyja, mert nem tudtuk az éneket. És akkor ő diktálta, és énekeltek együtt.³⁷

Lelekipásztor: — Annak idején nagyapám Kovács Sándor otthon a családban sokat énekel. Levette a kucsmáját, és akkor elkezdett énekelni. Énekel sokáig, vagy a Bibliát magyarázta nekünk szinte órák hosszáig. Úgy énekel egyedül is, mintha a templomban lett volna, és diktált magának, mivel a templomban és a temetésen mindig diktálni szoktak ez időben.³⁸

A temetésen és a virrasztóban diktált énekeket az ún. „diktálókönyvek” tartalmazzák. Féltve őrzik ezeket a gyűjteményeket, amelyek apáról fiúra, diktálóról diktálóra öröklődnek, s nem adják oda akárkinek. A gyűjtés során velem is előfordult, hogy hiába kértem, nem kaphattam meg.

Gyűjtő: — Mi lesz a sorsa a diktáló könyvnek, ha már nem diktál?

Diktáló: — Énnekem az a számításom, hogy úgy, ahogy van minden ezzel együtt, így adom által az unokámnak. Már a fiúunokámnak. Apámtól örököltem egy nagyon szép Bibliát, amit 40 éves presbiterségére kaptok az akkori tiszteletestől, azt én hoztam el, meg az énekeskönyvét, ezt már odaadtam az unokámnak. És ezt [a diktálókönyvet] úgy, ahogy van, azt annak szánom odaadni. Hogy oszt mi lesz a sorsa, nem tudom, de így a kezemből, azt megmondtam, megfogadtam, hogy a kezemből ki nem adok semmit. Ezt az én kezemből nem veszi ki senki. (...) Kis-szekeresen van még, aki énelőttem diktálgatott, míg én odaát nem kerültem, Kovács Endre bácsi, annak is csak egy egyszerű iskolai füzetet vót mindég a zsebébe, még az öreg él, 86 éves, de hát ritkán találkozom az

³⁶ Paládi Zsigmond, Tiszacséce (D03-IX/A)

³⁷ Csúri Lajos lelekipásztor, Nagyszekeres (D02-IV/B)

³⁸ Dr. Szűcs József lelekipásztor, Tisztaberek (D1999)

öreggel, most még temetésen se, mer nem jár. Hogy a füzettel mi van? Hogy valakinek odaadta? Me fia nincs, csak lányai vótak. Vagy a vejeinek adta oda, vagy nem tudom, hogy megvan-e neki?³⁹

Diktáló felesége: — Azt mondtam, ha meghal, én ezt mindet odateszem vele.

Lelkipásztor: — Isten őrizzen!

Diktáló felesége: — Mindet.

Lelkipásztor: — Hát ezek kincsek, megegye az enyészet?

Diktáló felesége: — Ez a kis imakönyv az övé, tetszik tudni, mikor felkelünk, őszintén mondom, megáll, a kalapot leveszi, addig ki se jön a házból, úgy télen, mint nyáron, addig semmit nem csinál, előtte se, utána se, míg ezt az imát el nem mondta. Addig ne szóljon hozzá senki, az a legelső, de mondom ezt is oda teszem vele, aszonta zsótárt, Bibliát, mindent tegyek oda vele. Hogy melyikünk megyen el előbb, azt nem tudjuk.⁴⁰

— Tapasztalatom az, mert sajnos az élet ebbe az én koromba is már nagyon sok helyre elszólít, kollégának vagy ismerősnek a temetésére, hogy akár a Nyírvidéken, de erről a tiszteletes úr még többet tud mondani, akár a szatmári részen nagyon sok, nagyon szép temetési ének forog szájról-szájra. Vannak, akiknek ezek természetesen le vannak írva, mert tudok ilyen diktálós könyvet, írottakat, de sajnos olyan dolgok is megtörténnek, nem tudom, erről mennyire hallott, vagy mennyire tud, hogy a diktálós bácsi vagy néni mellé emlékiül odateszik a diktálós könyvet, és olyan értékeket temetnek el vele, amit sajnos a gyülekezet nehezen tud pótolni, mert Tyukodon még nem emlékszem, de más gyülekezetbe sajnos tudok erre is példát. Ezt a diktáló is meghagyja. Lehet, hogy valaki hagyatéknak azt mondja, hogy ezt tegyék mellém, de van, ahol a család dönt úgy, hogy azt tegyük mellé, apám mellé, vagy tegyük mellé a férjem mellé, ha esetleg ő hal meg a családban először. Legalábbis én ilyenekre tudok példát.⁴¹

Lelkipásztor: — Soha ki nem adnák a kezükből. Ez azért van nálam, mert meghalt a bácsi, és nagyon szerettem és nagyon jóban voltunk. És a felesége, mivel nem temették el vele, méltóbb helyre, azt mondta Erzsi néni, nem adhatná, ideadja annak a lelkipásztornak, aki mindig vele volt akkor, amikor ebből diktált. Soha nem kaphattam volna meg.⁴²

A diktálóemberek nagy gondot fordítanak az elrongálódott füzetlapok újraírására. Az eredeti példányt általában nem adják oda senkinek, de a másolatokat igen. Így a legtöbb helyen hozzájuthattam ezekhez a gyűjteményekhez. A virrasztóba és a temetésre mindig magukkal viszik, de az is előfordul, hogy emlékezetből diktálnak.

³⁹ Nagy Bertalan, Zsarolyán (D02-IV/A)

⁴⁰ Kovács Andrásné, Csúri Lajos lelkipásztor, Kisszekeres (D02-V/A)

⁴¹ Varjasi Béla, Tyukod (D02-IV/A)

⁴² Bartha Gyula esperes, Csenger (D02-I/A)

Gyűjtő: — Emlékezetből vagy könyvből diktál?

Diktáló: — Vót itt egy öreg, a mán nagyon régen meghalt, az fejből vágta a virrasztóba estétől reggelig, a temetésen is végig. Há most mi van? Van három-négy ének, jó napot kívánok, kifűtt.⁴³

— Körülbelül 46 éneket tudok fejből. Nem viszek én magammal sose könyvet. Sose vittem magammal.⁴⁴

— A fejembe nagyon sok ének megmaradt, az a szerencsém így, hogy ilyen keservesen tudok menni a temetőkertig, hogy legalább a zsótárt nem kell tartanom, nem is tudnék tartani, mán most a két bottal meg éppen nem tudnék.⁴⁵

— Vót mán rá példa, hogy a frász egye meg, tudom én ezt, bezártam, oszt akkor összekavartam ... Úgyhogy illik nézni. Biztonságot ad a könyv, ez egy szempont, ha úgy tetszik.⁴⁶

A Szatmári Egyházmegyében a diktálást kizárólag a férfiak végezték. Ez adódhatott abból a gyakorlatból, hogy az egyházi szerepeket férfiakra osztották, valamint a dalárdák tagjai is közülük kerültek ki. A nők részt vesznek ugyan az éneklésben, de az énekvezetés, a diktálás mindig a férfiak dolga volt.

Gyűjtő: — Nők diktáltak a temetésen és az istentiszteleten?

Diktáló: — Nem. Sohasem. Nem messze van ide Mérkváralja. Vótam egy [római] katolikus temetésen, és úgy fel vótam szinte magamba úgy háborodva.(...) Ott az asszonyok ültek elől, az emberek meg hátul ültek, és az asszonyok énekeltek, a férfiak egy szót se szóltak. Hát nekem az olyan visszatetsző volt. A férfiak egy árva szót nem szóltak, mintha dugó lett volna a torkukban.⁴⁷

Az utóbbi időben előfordul a női diktáló is, amikor a férfiak között már nincs olyan ember, aki folytatni tudná a hagyományt.

Diktáló: — Egy panyolai nő diktált, itt vót egy temetés. Nagyon tetszett az ének is, amit énekelte. Itt vót kétszer már temetésen, hát odavalósi a hölgy, aki meghalt és onnan jött el diktálni.⁴⁸

— Itt nálunk még olyanra nem emlékszem, de Tizsakóródon mán odáig mentek el, hogy a korábban itt szolgálatot tevő tiszteletes néninek

⁴³ Kerekes Zoltán, Szamosangyalos (D02-II/B)

⁴⁴ Nagy Bertalan, Zsarolyán (D02-IV/B)

⁴⁵ Paládi Zsigmond, Tiszacsécse (D03-VIII/A)

⁴⁶ Lizák Gyula, Győrtelek (D02-I/B)

⁴⁷ Lizák Gyula, Győrtelek (D02-I/B)

⁴⁸ Csoma Gyula, Szatmárcseke (D03-X/A)

kell máig is diktálni. Mer ott, há nem tudom, nem nőtt rá valaki? Vagy mi akadály van?⁴⁹

Lelkipásztornő: — Kényszerből lettem diktáló, mert itt volt ugyan egy kántor bácsi, de ő meghalt, és azóta nem akad egy szál férfi, aki átvegye a tisztséget. A gyülekezetnek igénye van rá, kényelmi szempontból, ne kelljen hozni az énekeskönyvet. De mostanában próbálom őket rávenni, hozzanak énekeskönyvet, mert abban is van sok szép ének, de nehezen megy, a férfiak nem hajlandók, ők csak a régi tempó szerint ...⁵⁰

Lelkipásztor: — Ez ilyen kényszerű helyzet szerintem, mivel nincs más, akkor ő diktál. Nyilván, ha nincs más, tehát ha olyan a helyzet, én is, ha megyek valahová, egy idegen helyre, és nincs kántor, akkor diktálok én. Nem egyszerű dolog, mert azért elég hangosan kell kiáltani, akkor még énekelni is kell, meg prédikál az ember, tehát egy idő után ehhez hozzá kell szokni, de ehhez még én nem vagyok hozzászokva. Hál' Istennek van, aki csinálja.⁵¹

Azokon a településeken, ahol a reformátusokon kívül más felekezetűek is élnek, például római katolikusok, görögkatolikusok, a diktálás által be tudnak kapcsolódni a temetési szertartásba. Porcsalmán a görögkatolikusok ismerik a genfi zsoltárok és dicséreték dallamát, az ismeretlen szöveg pedig a diktálás után könnyen énekelhető. Nagyecseden gyakran előfordul, hogy a görögkatolikus vagy a római katolikus halott hozzátartozói felkeresik a református diktálót, és megkérik, hogy diktáljon a temetésen. Ilyenkor a szertartás előtt a pap megérkezéséig, valamint a szertartás elején és végén diktálnak. Szatmárcsekén a római katolikusoknak és a reformátusoknak egyaránt van diktálójuk. A temetésen —legyen az római katolikus vagy református— mindkettő ott vannak és felváltva diktálnak.

Diktáló: — Most úgyi úgy van, hogy tiszteletes úr nincs ott a katolikus temetésen, a katolikus sincsen a református temetésen, de a két diktáló ott van mind a kettőn. (...) Megkezdének csendíteni, má akkor úgy megyünk, hogy ott akkor azt a 3–4 éneket, míg a tiszteletes úr megjön, addig elénekeljük. A katolikus katolikus éneket diktál, a református meg református éneket.⁵²

— Ha katolikus hal meg, akkor ő kezdi az első éneket, én a másodikat, tehát így váltjuk egymást, ha református, akkor én kezdem, a katolikus kántor a másik éneket. Kint a sírnál, ott is úgy van. Egymás mellett ülünk, egymás mellett állunk. Hát nincs itt nekünk ilyen problémánk. (...) Nekem meghalt az édesanyám, vagy a rokonom, akkor Jóska bácsi

⁴⁹ Paládi Zsigmond, Tiszacséce (D03-VIII/B)

⁵⁰ Egresi Lászlóné, Tiszakóród (D03-IX/B)

⁵¹ Szalay Kont, Milota (D03-VIII/A)

⁵² Sarkadi Lajos, Szatmárcseke (D03-IX/B)

a katolikus kántor diktált. Őnéki meghalt az öccse, vagy a hozzátartozója, akkor pedig én diktálom a katolikus éneket is. (...) Hát vót olyan, hogy Jóska bácsi kórházba vót Pesten, és katolikus halt meg, jöttek hozzám és nem zavart. Most is egy katolikus lányt temettünk. Tegnap ide jöttek hozzám, hogy menjek el, mert úgyis elmennék, de meg szoktak hívni, mert ha nem szólnak, úgy veszem, hogy nem igénylik a református éneket, de ez talán nem is fordult egyszer vagy kétszer ... , amióta én diktálok.⁵³

Lelekipásztor: — Van egy cigány diktálónk is tulajdonképpen. Kinn a temetőben a magyar diktáló diktál, de a háznál egy I. M. nevezetű cigányember szokott diktálni. Van egy szabad keresztény gyülekezetük nekik, amibe egy jelentős része eljár, nem mindenki ...⁵⁴

A diktáló hasonló feladatot lát el, mint a lelekipásztor. A temetés és a virasztás alkalmaira személyre szóló éneket ír, illetve válogat ki, ami nem okoz neki különösebb gondot, mert jól ismeri a halott életútját. Nem véletlen ez, hiszen ő is ugyanannak a faluközösségnek a tagja, nap mint nap közvetlen kapcsolatot teremt az ott élő emberekkel, ismeri azok örömeit, bánatait, megoldatlan problémáit.

Lelekipásztor: — Azok, akik igazi énekeket írtak, azoknak volt teológus vénájuk. Nem lelkészek voltak, de volt ehhez vénájuk.⁵⁵

Diktáló: — Nem tudom, kit temettek, egy idegent, oszt megkértek, hogy én diktáljak. Odajött, aszongya, maga pap vót valamikor, hát én nem vótam, én csak egyszerű traktoros vagyok.⁵⁶

Lelekipásztor: — A lelkésszel nem mindig beszélte meg az éneket. Érzéke volt ahhoz, hogy mit kell énekelnie. Melyik ígéhez, melyik passzol, a halottnak milyen volt az élete. A diktáló a halottat sokkal jobban ismerte, mint a lelkész. Az újak nem igazán érzik át ezt.⁵⁷

Diktáló: —Hát vót olyan, hogy mikor elkezdtem diktálni a temetőbe, akkor is hátra fordult, oszt mást kezdett el. Hát ilyeneket csinált velem. És hát ugyi aztán a feleségem is aszonta, mér nem hagytad ott. Hogy hagyjam ott a temetést félbe? Hát szóval ilyen dógok vótak. Most nem úgy van, mint régen, hogy tiszteletes úr, a régi Sz. tiszteletes úrnak, annak nem vót ebbe szava, hogy melyiket énekeljük, hanem az csak, amelyiket énekeltek, azt énekelte. Úgyhogy nem mondta meg, hogy na ezt énekeljük, meg azt énekeljük.⁵⁸

⁵³ Csoma Gyula, Szatmárcseke (D03-X/A)

⁵⁴ Szalay Kont, Milota (D03-VIII/A)

⁵⁵ Bartha Gyula esperes, Csenger (D02-II/A)

⁵⁶ Németh Kiss Miklós, Tyukod (D02-III/B)

⁵⁷ Bartha Gyula esperes, Csenger (D02-II/A)

⁵⁸ (D*)

A diktáló a temetési szolgálatért általában nem vár semmiféle fizetséget. Munkáját önzetlenül, az embertársai iránt érzett szeretetből, tiszteletből végzi.

Gyűjtő: — Kap-e fizetséget a diktálásért?

Diktáló: — Nem.

Diktáló felesége: — Meghaltam vóna szégyenletemben, ha elvett vóna egy forintot is.⁵⁹

Diktáló: — Énhozzám is vótak Gyarmatrúl, az anyósa meghót. Oszt, azt mondta, hogy megkérne, hát mondom én minden temetésen ott vagyok, hát nem kell éngem megkérni. Meg hogy mennyi? Mondom semmi. Én minden temetésen ott vagyok, ezért a világon nem jár semmi.

Lelkipásztor: — Egyszer én is kérdeztem a diktálót, hogy ezért kapnak-e valamit. Azt mondta, tiszteletes úr, emberek vagyunk.

Diktáló: — Ó hát mondom Sándor, hát úgyi a szomszédba nőtt fel, (...) Isten őrizzen, én valakit pénzért? Még hát elsüllyednék a földbe.⁶⁰

— 1000 forint, mikor mennyi. Ezelőtt nem vettem én el sose, csak mostanában mán azért, hogy hordják idefele az italokat, meg a csokoládét, há nem kell nekem. Meg tudok én venni, meg hát én olyan vagyok, hogy én pályinkát, ha iszok, hát főzünk, mindég van főzve, én csak abbul szeretek inni. Sokszor mán, mondom, elveszem azért is, mondom, hogy hát ne hozzák ide. Hát a munkatársaktól, szomszédoktól, mán rokonoktól sose veszek pénzt, sose vettem, most se veszek, ezelőtt se vettem.⁶¹

— A tiszteletes úr, amikor a presbitérium is megválasztott kántornak, abba az időbe azt mondta, hogy egy kántornak a lelkipásztor mellett kell állnia, és a kántornak épp úgy fel kell öltöznie, mint a lelkipásztornak. Tehát akkor, abba az időben volt tiszteletdíj 200 forint. Na, de ahogy a pénznek a romlása jött, most jelen pillanatban 2000 forint tiszteletdíjat szoktak adni.⁶²

— Eztet valahogy én szerettem csinálni, én nem vártam köszönetet érte senkitől, se tíz fillért én nem kaptam, de ha kínáltak, akkor se vettem el. (...) Vót olyan itt a faluba, hogy az 500 forintot letette ott hátul, a konyhába az asztalra. Azt mondtam neki, Kató néni, hiába hagyja itt, ha más-ként nem, postán visszaküldöm. Visszaadtam neki. Na majd annyit csinált, aszonta, hogy szőtt ilyen földre való pokrócot, hozott egy szál pokrócot, egy négy méteres pokrócot, aszonta, ha el nem fogadod, aszonta, soha többet nem szól hozzám.⁶³

⁵⁹ Kovács András és felesége, Kisszekeres (D02-V/A)

⁶⁰ Németh Kiss Károly, Lakatos Illés lelkipásztor, Tyukod (D02-III/B)

⁶¹ Veres János, Nagyecsed (D02-VI/A)

⁶² Szórádi Gáspár, Szamossályi (D02-III/A)

⁶³ Nagy Bertalan, Zsarolyán (D02-IV/B)

— Hát én kántoroskodtam templomban is 1974-ig, de akkor összekülönböztünk a 'szent atyával'. Mer nem szégyellem én, megmondtam neki is. Énnekem a családba anyám halt meg legelőbb 71-be, július 18-án, há, mondom, én a párókia mellett nőtem fel, ott apáméknál kisajtó vót mindig a párókiával, az öreg pappal is, meg az utána valóval is, még ezzel is. Csak mikor anyám meghalt, mikor eltemettük, átmentem, na mondom, tiszteletes úr, mivel tartozok. Aszongya nekem abba az időbe, hogy 200 forint. Kifizettem a 200 forintot. Anyósom 1972. január 18-án meghalt, mikor azt eltemettük, akkor mán aszonta nekem, hogy 300 forint. Apám meghalt 1974. augusztus 24-én. Mikor eltemettük, hát még akkor élt mind a két néném, visszamentünk oda, mán az apám féle portára. Mondom a nénémnek, na mondom, átmegegyek, így mondtam, megkérdezem a 'szent atyától' mondom, mennyivel tartozom. De mondom, ha úgy beszél, mondom, én most összeveszek vele. Hozzá fogott sírni, mán az idősebbik néném, hogy aszongya, most tettük el apámat, aszongya, hát ne csinálj ilyen cirkuszt! Mondom, nem. Átmentem, a konyhába vót, aszongya üljek le, mondom, nem ülök le. Na tiszteletes úr, így ezzel a szavakkal mondom. Apámat eltakarítottuk, mivel tartozok. Aszonta, 500 forint. Kivettem a zsebemből az 500 forintot, letettem a konyhaasztalra, mondom, tiszteletes úr, nekem nem lett vóna pofám, de ezzel a szavakkal, mondom, magátul ezt elkírni mondom. Én a temetésen többet szolgállok, mint a tiszteletes úr, én senkitől nem kaptam, nem is vettem el soha 10 fillért se. Na mondom, ezzel megszűnt az egyháznál a szógálatom. Attól kezdve templomban nem kántoroskodtam, de ezt [temetési szógálat] valahogy úgy vagyok vele, hogy szerettem csinálni. De most mán osztán aszontam, hogy most osztán ő diktál, ő kezdi az éneket a temetésen.⁶⁴

— Na ezen, hogy őszinte legyek, ezt mán mondtam a tiszteletes úrnak is. Egy jó pár éve megmosdattam a fejét írte. Mán az ilyen dógokír. Mer ű nem bírja, ha meleg van. Csak kimondottan estére. De valamikor még a jószág járt, sok szarvasmarha vót a faluba, estére jött a csorda, hát olyankor hogy menjünk temetésre? Tessék délután tartani, két órakor, de meleg van. Hát aszontam neki, ha mi kibírjuk ingyen, akkor ű azért az 5000 forintért nem bírja ki? Most meg mán meg 10, meg 10-en fejül van. Oszt egy óra hossza. Aszontam neki, maga elmondja a magáét az udvaron, meg a temetőbe. Én elkiabálom az udvart, az utat végig, meg a temetőt végig ingyen.⁶⁵

— Nem tudom, tetszik-e látni, két botom van sajnos, alig tudok mászni, de még így is sokszor igényt tartanak rám, megkeresnek. Sőt, amit úgy érzek, hogy tán nem is tudom, minek nevezzem, megtiszteltetés? Vagy kötelességérzet? Mert, hogy mondjam azt, hogy jó néhány helyen próbálják rám erőszakolni, hogy így fejezzem ki magamat, a pénzt.

⁶⁴ (D*)

⁶⁵ (D*)

Láttam olyat is, hogy ötszázast is próbált adni. De én mindig azt tartotam, meg máig is azt tartom, hogy megvan a családnak, annak a családnak, aki ebbe a szomorú helyzetbe belekerült, a kiadás, tehát van, hova elköltenie a pénzét, had ne soroljam, hogy mik kellene egy temetéshez, s ez kitelt énbőlőlem, kitelik még máig is anélkül, hogy ezalatt a hosszú évek alatt valakitől is egy fillért elfogadjak. Ki merem jelenteni, hála Istennek, hogy akármilyen beszédek vagy erőszak árán is próbálták, hogy a zsebbe dugják, azt mondtam nekik, éngemet nem sértetek meg. Vagy elteszitek a pénzeteket, vagy máris felálltam és itt hagylak benneteket.⁶⁶

Már a hagyományörző falvakban is megfigyelhető, hogy a temetésen a gyülekezet nem vesz részt az éneklésben. Az idősebbek törekednek arra, hogy bevonják a fiatalokat az éneklésbe, de ez az esetek többségében nem sikerül.

Diktáló: — Meg incselkednek is velem ezek a fiatalok, hát mondják, hogy nekem is jöjjön diktálni. Mondom, diktálnék én neked. Há mondom, tanuld meg mán, hogy én nem a halottaknak diktálok. Én az élőknak diktálok, csak nem énekeltek, ez a baj, ha eljöttök a temetésre is. (...) Mér menjek én neked diktálni, mondom, már elmondtam százszor, hogy aki meghal, annak már nem kell diktálni, ott csak tiszteletet teszünk mondom, annak kell diktálni, aki él, oszt ott van.⁶⁷

Lelkipásztor: — Megdöböntő volt nekem Nyíregyházán. Egyszer voltam egy temetésen, hát a kántor meg a lelkész énekel, ketten énekeltek. Református temetésen, meg én voltam a harmadik, aki ott a tömegbe és olyan furcsán éreztem magam. Furcsán éreztem magam. Tehát a gyász megélésének egészen furcsa formájába kezd ez a világ fordulni. Hát ez tragédia szerintem. Valahogy a gyerekeket erre kellene nevelni, csak a mai világban ugye a gyerekeket szinte kitiltják a temetésről, nehogy véletlenül szembe kerüljenek vele.⁶⁸

Gyűjtő: — Van-e jövője az énekdiktálásnak?

Diktáló: — Én nagyon sokfelé bejártam, mán sajnos ilyen alkalmakra, de még minden gyülekezetbe azt tapasztaltam, hogy igénylik is ezt, hogy diktálják az éneket, mert hát nem visznek nagyon sokan zsótárt, nem tudják az éneket, de van benne egy ilyen valami, hogy szeretnék segíteni, mondani azt az éneket.⁶⁹

Lelkipásztor: — Hát, szerintem van, szerintem van, nekem nagyon tetszik, megmondom őszintén. Tehát itt szoktak ezen fanyalogni, hogy hát miféle éneklés ez. Meg ugye egyfelől az is, aki esetleg nem ismeri az

⁶⁶ Paládi Zsigmond Tiszacsécse (D03-VIII/B)

⁶⁷ Veres János Nagyecséd (D02-VI/A)

⁶⁸ Szalay Kont, Milota (D03-VIII/A)

⁶⁹ Paládi Zsigmond, Tiszacsécse (D03-VIII/A)

éneket, az is egy idő után, nyilván a második versszaknál már be tud kapcsolódni, ha akar énekelni. (...) Amíg lehet, én nem fogom hagyni, hogy kihajjon, mert ez egy ilyen egyedülálló dolog lesz lassacskán Magyarországon, és szép is. (...) Ezt nem szabad hagyni elveszni. A lelkészek egy része nem szereti ezeket a csinált énekeket.

Gyűjtő: — Mi az oka ennek?

Lelkipásztor: — Hát az, hogy nem igeszerűek. Például az, hogy a halott nevében beszél, hogy búcsúzóknak tőled drága édesanyám, tehát mi ilyeneket nem ismerünk a Biblia alapján, tehát a halottak nem beszélnek, tehát megahogy mondtam, ez a teológiai tanítás van a dologban, hogy nem a halotttér van nyilván a végtiszteesség, őfelé is, de a jelenlévők azok, akik épülhetnek ebből, tehát emiatt nem szereti egy rész. Hát én ebből nem csináltam problémát soha, tehát én úgy voltam, hogy nem akartam megszabni, hogy ki mit énekeljen, én nem akartam megmondani, hogy ők csak ezt énekeljék, vagy csak azt, hanem, hogy odabíztam és hát olyan rettenetes nagy elhajlások azért nincsenek. Szóval efelé fogunk törekedni, hogy ez megmaradjon. De ez csak rajtunk múlik. Minthogy az is, hogyha valaki megengedi azt, hogy a magnóra felvegyék az éneket, és magnóról megy. Szóval ez egy tragédia szerintem. Ez egy elég szomorú dolog.⁷⁰

Összefoglalva a diktálóról szerzett ismereteinket, az alábbiakat állapíthatjuk meg. Ahhoz, hogy valakiből diktáló lehessen, különböző képességekkel kell rendelkeznie. A jó hang, az érthető beszéd, a megfelelő hangerő, a zsoldárok, dicséreték éneklésében való jártasság, a magabiztos kiállás, a beleérező képesség, a természetfölötti iránti fogékonyság mind-mind feltétele annak, hogy valaki diktálónak váljon. Egyesek az alkotás képességével is rendelkeznek, de ennek hiánya ma már nem kizáró tényező.

A diktálóemberek egy része már gyermekkorában is diktált, őket az iskolában a kántortanító bízta meg a feladattal, mások viszont csak idős korban végezték nyilvánosan ezt a tevékenységet, s a diktálás kizárólag az idősek előjoga volt. Természetesen már ők is látták, hallották gyermekkorukban a diktálást, de nem gyakorolták, nem gyakorolhatták azt. Ha a diktáló egészsége megromlik, igyekszik kinevelni egy utódot, aki átveszi és folytatja az ének-diktálást. Előfordul azonban, hogy a faluközösség és a diktáló elképzelései nem egyeznek, és egy másik alkalmas emberre bízzák a diktálást. A közönségnek továbbra is hatása van a diktáló munkájára. A temetések, virrasztók után megvitatják, hogy jól diktált-e, megfelelő hangon kezdte-e az éneket, értelmesen, érthetően mondta-e az énekszöveget, milyen hatással volt környezetére. A diktáláskor ugyanis a diktáló ember személyisége is felszínre tör, s ahány ember, annyiféle az „előadás”.

⁷⁰ Szalay Kont, Milota (D03-VIII/A)

Az énekdiktálás nehéz feladat. Az éneksorok közötti szünet miatt vissza kell emlékezni az előző sor záró hangjára, s tudni kell, hogy melyik hangon folytatódik a következő szakasz. Ehhez szükséges, hogy a diktáló a zsoltárok és a dicséretnek dallamát tökéletesen ismerje. A diktáló mellett gyakran van egy énekkezdő is, aki segít az éneklésben. Vannak azonban, akik az énekkezdést és a diktálást is egyedül végzik, tehát énekkezdők és diktálók egy személyben.

A Szatmári Református Egyházmegye területén a diktálást azok a férfiak végezték, akik helyi lakosok voltak. Nők sohasem diktáltak. A hagyományos keretek fellazulásának tekinthető, hogy napjainkban a nők is diktálhatnak, illetve szükségszerűségből a lelkipásztorra hárul ez a feladat. Egy faluban több diktáló is működhet. Mindig a gyászoló család dönti el, hogy kit keres fel és kit kér meg a temetési szolgálatra. Egyes falvakban, amikor még élt a virrasztás hagyománya, külön volt virrasztó kántor és templomi kántor. A virrasztó kántor a virrasztáson, a templomi a temetésen vezette az éneklést.

A diktáló munkaköre sokban hasonlít a lelkipásztoréhoz. A temetés alkalmaira személyre szóló énekeket ír vagy választ ki, ami nem jelent különösebb gondot, mert jól ismeri a halott életútját, ő is ugyanahhoz a faluközösséghez tartozik. Munkájáért általában nem fogad el semmiféle fizetséget. Kötelességének érzi azt, hogy ott legyen embertársai végtisztességénél.

Az énekdiktálás korábban nemcsak a virrasztóhoz és a temetéshez kapcsolódott, hanem a templomi istentisztelethez is. Az 1950-es évektől kezdődően fokozatosan kiszorult az istentiszteleti gyakorlatból, s ezt követően már csak szórványosan, egy-egy alkalommal fordult elő, olyan énekek esetében, amelyeket a gyülekezet kevésbé ismert. Néhány gyülekezetben szokás még ma is, hogy Szilveszter estéjén diktálás alapján éneklük az óvbúcsúztató énekeket. Ezenkívül előfordulhat még sírásáskor, halotti toron, esküvőn, szűk családi körben. Az énekdiktálás tehát az éneklés alkalmaihoz kapcsolódik, amelyek napjainkban sajnos egyre kevesebbek, hiszen a virrasztás gyakorlata is megszűnőben van. Helyette a temetés előtt gyűlnek össze az emberek, és a lelkipásztor megérkezéséig 3–4 diktálós éneket énekelnek.

Az egyházmegye területén élő római katolikusoknak is van külön diktálójuk. A görögkatolikusoknál nincs énekdiktálás, de a egyes felekezetű falvakban megfigyelhető, hogy a görögkatolikusok a diktálás segítségével tudnak bekapcsolódni a református temetési szertartásba, s ha a halott hozzátartozói úgy rendelkeznek, akkor a református diktáló is diktál a görögkatolikus temetésen.

A diktáló a református gyülekezet tagja, de bizonyos tekintetben kívül áll azon, mert nem az egyház megbízásából tevékenykedik, s olyan hagyományokat is képvisel, amelyek nem tartoznak közvetlenül a református egyház hagyományrendszerébe, s esetenként a Biblia tanításával is ellentétesek. Gondolok itt az egyes szám első személyű közlésre. A diktáló, azáltal, hogy „mindkét világot” képviseli, sajátos helyzetbe kerül, múlt és jelen közvetítőjévé válik, s mint összekötő kapocs, egyesíti magában azokat. Ha ő nem lesz, megszakad a kapcsolat, s a „két világ között” már csak az üresség marad.

1) E mu-lan-dó vi-lág-ban El-vé-gem é-le-te-met,

3) Sző-mo-xu ko-por-só-ba He is tet-ték már tes-te-nt.

4) Va-gyon in-már bol-og-sé-gom, 2) Jé-zu-som-mal vi-gas-zá-gom.

2. Ilyen jó reménységgel.
Hajtom fejem nyugalomra
Jól tudja, hogy az égben
Bátalálok Jézusomra.
Megtutottam már pályámat,
Add meg Uram kezeidat.
3. Adj Uram csendességet
Sokat fáradó testemnek.
Adj örök üdvösséget
Tebenned bizó lelkeimnek.
Testemet pedig majd végre
Vidd fel lelkemhez az égbe.
4. Kebled fájó jajai
Elnémulnak a hant alatt.
Sötét sírod fejkén
Elaltatnak, betakarnak.
Ne félj, ne félj odamenni,
Odalent már nem fáj semmi.
5. Nyugodj, pihenj békében
Kint a csendes temetőben.
Lelked fenn az égben
Angyalokkal zengedessen.
Eljő ama feltámadás,
Ismét viszontlátjuk egymást.

1) 3. vers   2) 3. vers   3) 4. vers   4) 5. vers